

I.O „IOVALLIOSS“ VP VALPOVO

ZVJERINJAK RIT 2017-03-25, 12.00 – 13.00

Izvještaj o akciji

Povodom *Svjetskog dana šuma* (21.03.) i *Svjetskog dana voda* (22.03.), I.O "IOVALLIOSS" VP – VALPOVO je ove (2017.) godine organizirao upoznavanje „ZVJERINJAK RITA“ (Sl. 1) nedaleko svojih prostorija (Sl. 2).

Rit (Sl. 3) je, zapravo, kombinacija šume i vode, u kojoj šuma ponekad ima vodu, a ponekad je nema (za razliku od „močvare“ koja stalno ima vodu!). Naziv „rit“ dolazi od njemačke riječi *Ried* (sumpflandschaft), a preciznije znači da je to nisko plavljeno ili podvodno područje, najčešće kao pašnjak s barama, trskom, šašem i drugim raslinjem u vodi, ali i s pojavom šume, šipražja i šumo-stepe. Ako su ove površine odvojene nasipima od poplava, onda one i dalje zadržavaju dio svojih osobina, pa riječ „rit“ treba protegnuti i na te terene. Pojmu Rit donekle odgovara i engleska riječ *Wetland* (njem. Auen), iako je šireg značenja. Ramsarska konvencija definira Wetlande (mokra tla) kao površine pod barama, blatštima (tresetištima) sa slatkom vodom čiji vodostaj varira, ali oni obuhvaćaju i one površine sa slankastom (bočatom) i slanom vodom, uključujući i morske zaljeve do 6 m dubine pri oseki. Ima nekoliko tipova Wetlanda: riječni, jezerski, močvarni, zaljevski i estuarski. Ramsarsku konvenciju, kao međuvladin sporazum koji osigurava okvir za međunarodnu kooperaciju na očuvanju i održivom razvoju Wetlanda, potpisalo je 100 država. Na ramsarskoj listi među 872 Wetlanda, površine 624 milijuna hektara, našao se i *Kopački Rit*, koji s *Dravskim Ritom* čini jedan povezani ekološki sustav (M a j s t o r o v i ć, 2000.).

„*Zvjerinjak Rit*“ (Sl. 4), da ga tako uvjetno nazovemo (jer nema službeni naziv), šumski je naplavljeni dio šireg područja Zvjerinjaka, koji se proteže uz samu cestu obilaznice Valpovo–Belišće, točnije uz njenu lijevu stranu u pravcu Belišća, gdje se teren spušta za oko 1-2 metra u odnosu na park-šumu desno. Do njega smo došli hodajući kroz spomenutu park-šumu i prethodni središnji dio Valpovačkog parka.

Kratke pripreme s postavljanjem cilja i razloga, te uputa o ponašanju, počele su ispred naše zgrade u *b a z i* (Sl. 5-8), u prelijepom i jedinstvenom pejzažu. Krećemo prema park-šumi, prolazeći kroz već ranije proučavani i istraživani središnji dio parka (Sl. 9-11) s naglašenom travnjačkom vegetacijom koja je nastala krčenjem šume.

T r a v n j a k ukrašavaju pojedinačna stabla drveća tzv. *soliteri* (hrast lužnjak) (Sl. 12), oko kojih se razvijaju *grmljaci* i *šibljaci* (kurika, ruže, trnina, glogovi), kao i uz rubove ili prosjeke *šumaraka gustih listopadnih listača* (lužnjak, grab) (Sl. 13) i *gustih zimzelenih četinjača* (smreka, duglazija) (Sl. 14), ali i unutar *rijetkih listopadnih listača* (breza, željezno drvo) (Sl. 15) i *rijetkih zimzelenih četinjača* (crni bor) (Sl. 16). Ovakvi *umjetno* stvoreni travnjaci (Sl. 17), slični su *prirodnim* travnjacima (stepama: koje su nam najbliže sačuvane u Vojvodini i Mađarskoj, ali i na samom vrhu Bistrinačkog pašnjaka „Grbavica“ kod nogometnog igrališta!) (Sl. 18), pa se i na njima, dakle umjetnima, mogu pronalaziti i neke

biljne i životinjske stepske vrste: *crveni mak* (*Papaver rhoeas*) i *patuljasti miš* (*Micromys minutus*), ali i drvo *rašeljka* (*Prunus machaleb*), kao što je slučaj i ovdje u Valpovačkom parku. Ovakav krajolik (Sl. 19), koji je nastao umjetno, a izgleda kao prirodni, jer oponaša postojeće nepravilne oblike terena, naziva se „engleskim“ parkovnim stilom (za razliku od „francuskog“, koji ima pravilne geometrijske oblike: trokut, kvadrat, pravokutnik, krug...). Po njemu, dakle po *engleskom* stilu, Valpovački park je jedinstven u Hrvatskoj (postoji još samo jedan njemu sličan, onaj u Križovljangu gradu u Hrvatskom zagorju; prema Obad-Šćitaroci, 1992., cit. G a l i ć, 2012.).

Ulazimo u *park – šumu* (Sl. 20), prosječenom stazom krećemo se u pravcu valpovačke obilaznice i uočavamo mnogo grmlja i mladog šiblja unutar same šume *hrasta lužnjaka* (*Quercus robur*) i *običnog graba* (*Carpinus betulus*). Nekada je tu bilo i *cera* (*Quercus cerris*), ali je on, zbog ometanja i usporavanja lužnjaka u razvoju, kojemu se zbog skupocjenosti na tržištu daje prednost, posječen i izbačen iz sastojine. Ono mnoštvo grmlja i mladog šiblja govori nam da su tu nekada bila i neka druga drveća, koja su maknuta, pa je šuma blago prorijeđena, što ljeti, kada je vegetacija bujna tj. gusta, mračna i svježija, omogućuje prodiranje sunčevih zraka (topline i svjetlosti) mjestimično do tla (zimi je to normalno, jer nema lišća, ali su temperature tada jako niske u odnosu na ljeto!). Osim suhog uleknuća u stazi, već pred izlazak iz šume, kao ostatka nekadašnje plitke i male povremene stajačice – lokve – nismo uočili nikakvu vodu. Samo je rub park-šume, na izlazu prema cesti (Sl. 21), opet gusto obrastao grmljem, te kulturama drveća *sjeveroameričkog trnovca* (*Gleditsia triacanthos*) s rogačima sličnim plodovima i *jasenolisne platane* (*Platanus acerifolia*) s plodovima „lopticama“. Te su vrste s rijetkim krošnjama, poput već spomenutog željeznog drveta, što je odraz veće količine sunčeve topline i svjetlosti na rubu šume, gdje su polovice krošnji okrenute prema otvorenom prostoru probijene ceste. U skladu s tim, grmlja, koja sada opet dobivaju puno sunčevih zraka – bujaju.

Starija pusta *cesta*, koja vodi od Restorana „Park“, ovdje završava, a uz nju je nova, dakle cesta obilaznice Valpovo–Belišće, s jakim prometom (Sl. 22). Uz rubove tih cesta su kanali za drenažu tj. odvodnju suvišne vode, pa se ona gotovo i ne uvlači u park-šumu, za razliku od „Zvjerinjak Rita“ preko obilaznice, koji je za 1-2 metra niži, gdje se voda i sada djelomično zadržava. Odakle je ta voda?

Starijom cestom dolazimo do raskrižja Belišće-Valpovo i Reljkovićeve ulica–Zvjerinjak (Sl. 23), brzo između gustog prometa vozila pretrčavamo obilaznicu i kod željezne rampe spuštamo se u „Z v j e r i n j a k R i t“ (Sl. 24). Jedna upravo u prometu stradala *velika sjenica* (*Parus major*) (Sl. 25), upozorava nas da je ovo mjesto potencijalno opasno, ne samo zbog prometa, već i zbog kombinacije vode i šume (Sl. 26). *Voda* koju vidimo pomiješanu s drvećem raznih vrba, ponajviše *bijelih vrba* (*Salix alba*) (Sl. 27-30), dijelom je ostatak nekadašnje stare bare, a dijelom vjerojatno i podzemnih voda. U blizini je i *kanal* Jadica koji spaja rijeke Karašicu i Vučicu, te čije isprekidano i vijugavo korito i sada postoji, ali kao „mrtvi tok“.

Na nešto povišenijem terenu, ali još uvijek ispod nivoa park-šume, opet je *šuma lužnjaka* i *graba* (Sl. 31-32).

Čistina iza balvana i pokretnog pčelinjaka (Sl. 33), koja je gusto obrasla *visokim travama* i slično, ostatak je barokne „zvijezde“ lovnih parkova: staza koje se iz jednog središta u raznim pravcima pružaju na sve strane (ostatak su sadašnja Reljkovićeve ulica i stara cesta prema Restoranu „Park“). Ova „valpovačka zvijezda“, nešto je starija od

„maksimirske zvijezde“ iz 1787. godine u Zagrebu. No, Valpovo je u prošlosti imalo još jednu sličnu zvijezdu, negdje ispod Metlinaca, čiji se tragovi danas ne naziru (postoji samo crtež na karti) i o kojoj trenutno ne znamo ništa (S t a n i ć, 2007; N a j m a n, usmeno).

Iako je *lijep* i *sunčan* dan, ipak je *prohladno*: zbog hladnog vjetrića koji stalni pirka. Zato još nema one pune aktivnosti životinja: kreket žaba i pjeva ptica! Našli smo samo jednog na mrtvo nagaženog krupnog crnog kukca s izrazito žutim istisnutim tkivom: *običnu kokicu* (*Meloe proscarabaeus*) (Sl. 34). Iz zglobova izlučuje uljastu tekućinu kojom se brani od neprijatelja. Hrani se nježnim mladicama. Ženka položi u udubljenja u tlu do 10 000 jaja, mlade ličinke se popnu na cvijet i čekaju priliku da se pričvrste za kukce koji posjećuju cvijeće (*pčele*; upravo je ovdje jedan pčelinjak!) (Sl. 35). Oni ih donesu u svoje gnijezdo, gdje ličinke najprije pojedu jaja, zatim i med, a prilikom toga pretvaraju se u razne oblike ličinki. Zakukuljuju se u proljeće (G a r m s, 1981.) No, podsjetili smo se i na kanal *Jadicu* (Sl. 36) koji u Valpovačkom parku, ispred ulaza u naše prostorije, također tvori neku vrstu *Rita*, na kompleks ritova od Podravske Podgajaca do osječkog ZOO-vrta, jednim imenom zvani *Dravski Rit* (Sl. 37) te nadaleko poznati i dobro znanstveno istraženi *Kopački Rit* (Sl. 38) – jedinstven u Europi. Zaštićen je kao „Park prirode“ i „Specijalni ZOO-rezervat“, za razliku od Dravskog *Rita* koji je dio „Regionalnog parka Mura-Drava“ i „Rezervata biosfere Mura-Drava-Dunav“. *Jadica Rit* je, pak, dio „Spomenika parkovne arhitekture“ zaštićenog objekta prirode kojemu pripada cijeli Valpovački park. Sve je ovo još međusobno povezano i u „Zeleni pojas“, koji se proteže od Barentsovog mora do Crnog mora. Cilj je zajedničko prekogranično djelovanje u zaštiti prirode i održivom razvoju. Ljude koji se u to uključuju, slobodno možemo nazivati – „čuvarima bez granica“! (G r l i c a, ???).

Povratak u bazu bio je brz i jednostavan: rubom p a r k – š u m e uz cestu Reljkovićeve ulice (Sl. 39-49).

U b a z i (Sl. 50-51), opet ispred naše zgrade, zaključili smo da je *Rit* kao kombinacija šume i vode jedan od *najzanimljivijih* tipova ekoloških sustava na Planeti Zemlja. On je dinamičniji od „pravih močvara“: čas je voda u šumi, čas je izvan šume!. U takvim ekološkim uvjetima nastaje pravo *bogatstvo* biljnog i životinjskog svijeta stopljeno s neživim dijelovima prirode, kao što su tla, stijene, reljef i atmosfera, a u kojima se brzo odvijaju procesi truljenja i zamočvarivanja muljem, te smjenjivanja tipova vegetacije na istom mjestu, najkraće rečeno: *akcije, reakcija, koakcije i sukcesije*: Ovo su ujedno i temeljni pojmovi ekologije!

Obilježavanje *Svjetskog dana šuma* i *Svjetskog dana voda* (Sl. 52), objedinjeno u našoj akciji, naučilo nas je da se *stručnim* promatranjem prirode ona svjesno *zavoli*, a ono što se voli, uspješno se i – *čuva*!

Otišli smo radosni kući (Sl. 53)!

Izvori:

- G a l i ć, V. (2012.) – Pravne i stručne pogreške u obnovi i zaštiti perivoja uz dvorac u Valpovu. Zav. za bilinogojstvo Poljopr. fak. Sveuč. J.J. Strossmayera u Osijeku.
- G a r m s, H. i L. B o r m (1981.) – Fauna Evrope. Mladinska knjiga, Ljubljana-Zagreb.
- G r l i c a, I. D. i T. M i k u s k a, S. G o l u b, B. M a đ e r i ć (????) – Zeleni pojas. Drž. zav. zašt. prir., European Green Belt, EU (prospekt).
- M a j s t o r o v i ć, V. i B. A n i č i ć, D. G e t z, J. B r n a, R. M a n o j l o v i ć (2000.) – Dravski ritovi u Baranji. Ekol. dr. Zeleni Osijek, Osijek.
- S t a n i ć, D. (2007.) – Perivoj u Valpovu uz dvorac Prandau-Normann. Dr. prijat. starina Valpovo, Turist. zajed. grada Valpova, Valpovo (prospekt).
- X x x, X. (????) – Park prirode Kopački rit. JU „Park prirode Kopački Rit“, Bilje (prospekt).

PRILOZI

- Sl. 1-37, 39-53 (Arhiva IO „IOVALLIOSS“ VP)
Sl. 38 (Topić, cit. X x x, ????)